

Дозвілля як простір інтенсифікації інтеркультурної комунікації

У статті розглядаються поняття «міжкультурна комунікація», «інтеркультурна комунікація». Показана роль інтеркультурної комунікації в сучасному світі. Акцентовано увагу на тому, що інтеркультурна комунікація впливає на бюджет часу індивіда, та дозвілля стає простором інтенсифікації інтеркультурної комунікації.

Ключові слова: дозвілля, міжкультурна комунікація, інтеркультурна комунікація.

Починаючи з другої половини ХХ століття, все частіше лунають ідеї взаємодоповненості культурних дискурсів та формування загальнолюдської, універсальної культури, яка поєднує все різноманіття світу.

Актуальною проблемою нашого часу є розширення та ускладнення взаємозв'язків між народами та державами, що концептуалізує полікультурний стан суспільства, де у ідентифікації людини, етносу, спільноті проявляються нові характерні риси: необхідність поваги до інших народів, до їх образу думок та дій. Комунікація між культурами, ставши новою реальністю, поєднує та руйнує національні традиції, утворюючи глобальну культуру. За всім цим стоїть дві різнонаправлені тенденції, одна з яких - експансія в сферу інонаціональної культури, яка так чи інакше веде до асиміляції, інша - прагнення до єдності у різноманітності, що веде до утворення «загальної культури» поряд з культурами національними. Тому необхідність напрацювання різних підходів та методів вивчення нового світу, який формується майже на наших очах, і де розгортається інтеркультурна комунікація, є важливою задачею сучасних дослідників.

Важливе значення для розробки методологічних проблем інтеркультурної комунікації мають праці Ю. Габермаса, який приділяє достатньо уваги проблемам «життєвого світу». Відповідно його висновкам, «життєвий світ» (Lebenswelt) постає як система соціокультурного знання інтерсуб'єктивного характеру, який досягається в ході його комунікативної інтерпретації. [1,87].

Достатньо уваги приділено Б. Вальденфельсом взаємовідносинам «Своїй» - «Чужий». Він звернув увагу на те, що інтеркультурність є тим драматичним полем, де через здобуття досвіду «Чужого» породжуються нові культурні і соціальні смисли [2]. Н. Еліас звертав увагу на розуміння розвитку цивілізації через виховання, освіту та комунікацію [6]. На те, що інтерпретація того чи іншого комунікативного акту залежить від стилів життя, стилів поведінки й культурних норм прийнятих у тому чи іншому соціумі, які передаються від покоління до покоління й закріплюються у ментальності, яка змінюється дуже повільно, звертав увагу А.Я. Гуревич. Важливе значення для розробки методологічних проблем освітньої інтеркультурної комунікації мають праці В.П. Андрущенко, М.Д. Култаєвої, М.І. Михальченка, І.М. Предборської. Але вони виступають радше як теоретичні розвідки, ніж обґрунтування методологічних стратегій інтеркультурної переорієнтації в сучасному світі.

Отже, важливість інтеркультурної комунікації у сучасному світі є безперечним фактом, який визнається переважною більшістю філософів, соціологів, педагогів, культурологів. Але це визнання не знімає низки проблем, які виникають при визначенні як соціокультурних передумов розгортання інтеркультурної комунікації, так і при оцінюванні її функціонального потенціалу. Метатеоретичне бачення цієї проблеми не усуває необхідності дослідження функціонального потенціалу інтеркультурної комунікації. Майже зовсім недосліджена роль інтеркультурної комунікації в сфері дозвілля, а саме дозвілля займає сьогодні досить велику частину бюджетного часу людини.

Розгляд функціональних можливостей інтеркультурної комунікації в сучасному просторі є надзвичайно актуальним, так як, постає проблема пошуку нового типу соціально-культурної ідентичності індивіда, який відповідав би змінам у сучасному соціокультурному просторі. З урахуванням вказаних тенденцій, сфера дозвілля, яка виступає як одна з складових повсякденного життя, що регулюється системою соціальних інституцій та культурними установами (традиції, звичаї, ритуали), стає важливим простором інтеркультурної комунікації та потребує сучасного аналізу. Отже,

метою статті є розгляд інтеркультурної комунікації в сфері дозвілля, тому що ключовим і головним моментом в дозвіллевій діяльності є саме комунікація.

Роль комунікації в глобальному світі зазнає значних змін, але не втрачає свого значення. Це - спілкування у сімейному колі, з товаришами, різні види дозвілля, в яких процес соціалізації виходить за межі сім'ї, наприклад, нестандартні контакти, які необхідні для встановлення психоемоційної рівноваги. При цьому спілкування є важливим фактором соціалізації, фундаментальною основою людського буття. Людина набуває свого власного образу крізь призму спілкування, стверджує себе у світі, ведучи безперервний діалог як з іншими суб'єктами, так і сама з собою. Рушійною силою цього процесу, безперечно, і є інтеркультурна комунікація, яка надає людині можливість свідомо сприймати культурні норми, ціннісні уподобання, мову, ототожнювати себе з культурними взірцями іншого суспільства, засвоювати все нові форми проведення вільного часу. І, що важливо, саме дозвілля стає простором для інтенсифікації, розгортання інтеркультурної комунікації. Тому потрібно з'ясувати роль інтеркультурної комунікації у формуванні вмінь у полікультурному середовищі бачити у «Іншому» подібність і відмінність і, при цьому, зберегти баланс між рідною та іншими культурами, не протиставляючи їх, а встановлюючи нові зв'язки.

Сучасні дослідження показують, що культурна самобутність будь-якого народу стає невід'ємною частиною культурної самобутності інших народів, що всі культури, так чи інакше, підкорюються законам комунікації (взаємодії та взаємовпливу). Комунікація виступає як спосіб організації прямих та зворотних зв'язків між локальними підсистемами культури (субкультурами всередині окремої культури), індивідами всередині окремої культури або на рівні міжкультурного спілкування і, навіть, між різночасовими культурами. Тому реальність процесу міжкультурної комунікації виступає у вигляді взаємодії та взаємовпливу: а) культур, які передають своєрідність суспільно-історичних умов та специфіку культурного життя; б) мови, яка відображає

культуру народу і виступає певною формою культурної поведінки; в) суб'єкту-носія культури.

Взагалі комунікація як обмін інформацією набуває прискореного розвитку у ХІХ столітті, що переконливо доводить Р. Козеллек, «після запровадження на початку ХІХ століття швидкісної машини з плоским друком і винаходу телеграфії, літографії, а зрештою, і фотографії, з'явилася можливість перетворювати події в інформацію протягом дедалі коротших проміжків часу й дедалі швидше доводити інформацію до адресату» [4, 224]. Виникнення поняття «міжкультурна комунікація» відображає пошуки культурної єдності, упорядкування світу, визнання існування «Чужого» у власному світі. Комунікація протікає у формі спілкування, взаємодії відбуваються по різних каналах за допомогою різних вербальних та невербальних комунікативних засобів. Комунікація - це «способи, за допомогою яких будують одне з одним та розуміють почуття один одного» [9,123]. А міжкультурна комунікація, можна сказати, - це адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур.

Міжкультурна комунікація виступає як вид культурної комунікації з новою системною властивістю. В ній артефакт однієї культури стає метапродуктом іншої, і несе на собі відбитки адаптації та інтерпретації. Отже, міжкультурна комунікація визначається як взаємодія систем, в яких артефакт зазнає якісних змін - він перетворюється в іншу форму розвитку, отримує новий вид та нову функцію. Тобто, в міжкультурній комунікації метапродукт, в системі що приймає - це артефакт, який перейшов межу, та несе на собі відбитки інтерпретації та такий, що з «Чужого» стає «Своїм». Іншими словами, коли одна культура запозичує артефакт іншої, то останній стає власністю культури, що запозичувала, але у переробленому вигляді і при умові збагачення його новим змістом. Привласнення «Чужого», «Іншого» обов'язково супроводжується адаптацією до «Свого», а це вже можна розглядати як не аби які зміни.

Міжкультурна комунікація між різними етносами, державами та цивілізаціями відбувається у різноманітних формах: починаючи від поверхневих туристичних та ділових контактів і закінчуючи складними процесами міграції та еміграції. В цих випадках люди ближче знайомляться з іншою культурою, так би мовити з середини, та дають оцінку, що співпадає, а що не співпадає зі своєю власною культурою. Усвідомлення культурних відмінностей, визнання їх за свої та розчинення в іншій культурі, приводить до певної ідентифікації, точніше відбувається самоототожнення реципієнта з тією чи іншою культурою, де він «приміряє» на себе, на свою свідомість зміст іншої культури. Поряд з цим людина ідентифікує себе з якими-небудь культурними значеннями, смислами, цінностями, нормами, з якою-небудь соціальною групою і переймає для себе стилі життя та форми проведення дозвілля. Ідентифікація відбувається майже несвідомо та визначається її безпосереднім соціально-культурним оточенням. Комунікативні взаємодії, при «зустрічі» різних культур, можуть бути успішними або можуть закінчитися і комунікативним провалом. Це все залежить від культурно обумовленої комунікативної компетенції учасників.

В сучасному світі, коли відбуваються процеси глобалізації всіх сфер людського життя, все більшого значення набуває термін «інтеркультурна комунікація». «Що означає «інтер»? Чи мається тут на увазі, що між двома або кількома культурами існує взаєморозуміння та сприйняття толерантності? Або ж слово «інтер» означає, що між двома або кількома культурами існує спільне, яке виникає і розвивається на основі або виховання, або освіти. Тоді інтеркультурне виховання націлене передусім не на формування толерантності, а на солідарну згуртованість. Або ж слово «інтер» вказує на те, що виховання ґрунтується на спільному для всіх культур фундаменті?» [8,57]. Ці спостереження торкаються різних можливостей онтологізації інтеркультурної комунікації. Онтологічні моделі інтеркультурної комунікації особливо поширюються в останні роки, коли

відбуваються спроби визначити особливості структурування мультикультурного простору через комунікативні процеси.

Отже, зазначимо, що інтеркультурна комунікація (intercultural communication) – спілкування між індивідами, які представляють різні культури, але не просто спілкування, а адекватне взаєморозуміння учасників комунікативного акту, що належать до різних національних культур; особливий тип культури, який характеризується взаємодією національних культур, етнокультурна компетентність особистості, толерантність, прагнення до міжнаціональної згоди у всіх сферах спілкування, тобто комунікація в єдиному, сучасному, глобальному просторі. Інтеркультурна комунікація, як особливий тип культури, має певні складові: міжкультурна компетентність, яка означає знання життєвих звичок, моралі, звичаїв, установок даного соціуму, які формують індивідуальні та групові установки; індивідуальні мотивації, форми поведінки, невербальні компоненти (жести, міміка), національно-культурні традиції, системи цінностей.

Здатність до комунікативної компетенції притаманна всім представникам Homo sapiens, але, та чи інша реалізація цієї здатності культурно обумовлена, вона визначається унікальним індивідуальним досвідом кожної людини, з чого слідує, що при комунікації, яка є процесом обміну повідомленнями, постійно відбувається відтворення смислів, тому що вони не співпадають навіть у людей, які розмовляють на одній і тій же мові та соціалізувалися в одній і тій же культурі.

Іншою важливою складовою в контексті інтеркультурної комунікації виступає толерантність, що означає повагу різноманіття культур, інших правил мови, поведінки, самовиразу, образу думок та поступ очних дій. В Декларації принципів терпимості ООН відмічається, що толерантність - це єдність у різноманітності, це те, що робить можливим досягнення миру та веде від культури війни до культури мирного співіснування.

Взагалі інтеркультурність є тим драматичним полем, де через здобуття досвіду Чужого породжуються нові культурні і соціальні смисли. На думку

Б. Вальденфельса, «інтеркультурність означає більше, ніж мультикультурність у сенсі культурної множинності, а також більше, ніж транскультурність у сенсі переступання межі певних культур. Люфт між своїм і чужим світами, між своєю і чужою культурами не можна закрити, і все ж намагаються позбутися його в той чи інший спосіб» [2, 95]. Та, все ж таки, інтеркультурний простір, внаслідок розгортання глобалізаційних процесів, стає сьогодні повсякденністю. Адже міграційні потоки, туризм, як дозвіллева форма, зростання соціальної мобільності у відкритих суспільствах, обумовлюють конституювання їх як мультикультурних спільнот. Такі спільноти складаються не з абстрактних індивідів, а з людей, що відрізняються не тільки за своїм культурно-етичними характеристиками, а й за віком, статтю, освітою тощо. [3 27].

Для інтеркультурної комунікації, крім іншого, принциповим моментом є те, що вона демонструє тенденцію до плюралізації. Особливо це стосується молодіжних субкультур, попри їх відмінності, формується вона, саме через інтеркультурну комунікацію, їх транскультурний простір. Дійсно, через інтенсифікацію процесу глобалізації людина стає іншою - активною, динамічною, віртуально співприсутньою в усіх важливих подіях світу. Така людина є більш цивілізованою, ніж у попередні епохи, бо розширює діапазон своєї життєвої компетентності. Але усвідомлення такого розширення і раціоналізація застосування нових можливостей, що відкриваються перед нею, потребують широкого інтеркультурного дискурсу. Саме до такого простору інтеркультурних можливостей залучається людина у сфері дозвілля.

В сучасних умовах ми не можемо обминути віртуальне спілкування в мережі Internet, відзначаючи його інформаційне, пошукове, освітнє наповнення та форму дозвіллевого часопроводження. Освітньо-інформаційні послуги щодо користування мережею Internet, володіння базовими навичками РС-користувача є сьогодні невід'ємною частиною життя більшості людей світу.

В нинішній час у процесі формування установок, орієнтацій особистості все більш значну роль починає відігравати не традиційна система виховання та освіти, не традиційні способи проведення вільного часу, а засоби масової інформації та комунікації, які активно формують «культурний екран» (А.Моль) сучасної людини [5, 42]. Сучасна людина вже не просто спілкується, вона постійно знаходиться у інтеркультурному просторі, де відбувається інтеркультурна комунікація, яка і надає можливості індивідам знайомитися та сприймати нові форми проведення вільного часу.

Слід зазначити, що усі види і форми інтеркультурної комунікації формують особистість людини, для якої мультикультурне світове суспільство стає реальністю. Наприклад, молодіжна субкультура у більшості країн світу є найбільш глобалізованою. Молодь звичайно більш активно, ніж доросле, населення бере участь у неформальному інтеркультурному діалозі, встановлює культурні контакти, створює свою молодіжну культуру, яка впливає на рівень відкритості суспільства. Культурні ж стилі є виразом і демонстрацією єдності культурного і соціального капіталу у повсякденних практиках індивідів. Через елементи культурних стилів здійснюється демаркація певних ідентичностей як культури смаків і уподобань. Так, наприклад, культурний стиль та дозвілля глобальних еліт відрізняються від стилів життя та дозвілля тинейджерів, аналіз яких зробив американський соціолог Д. Брукс у книзі “Бобо у раю” [7].

Виявленню конструктивного потенціалу інтеркультурної комунікації в сфері дозвілля сприяє, так званий, м'який (soft) туризм, що переслідує просвітницьку мету, жорсткий (hard), орієнтований на розвагу і відпочинок без будь-яких наслідків для розвитку особистості.

Можна сказати, що розвиток інформаційних технологій трансформує не тільки всю структуру комунікативного досвіду людини, а й взагалі її бюджет часу, безпосередньо, і вільний час. Так, сучасна молодь все більше свого вільного часу присвячує спілкуванню засобами електронної пошти, через широкосмуговий та мобільний Інтернет. Комп'ютерні мережеві технології

створюють можливості багатобічної комунікації, сенс якої полягає в тому, що кожен індивід, який отримує інформацію за допомогою того, або іншого каналу, в рівній мірі здатний взяти участь в повному і ідентичному контексті дискусії, може не лише чути, але і бути почутим. Сучасна людина має можливість одночасно підтримувати контакти з десятками і сотнями людей, включаючи представників різних культур і різних соціальних прошарків. Це вимагає від особи високої комунікативної компетентності (у тому числі мовних знань і навиків роботи з різними засобами передачі інформації). Під впливом розвитку інформаційних технологій набуває широкого розповсюдження така форма дозвіллевого часопроведення як інтернет-контакт, де індивід знаходиться у спілкуванні з дуже вузьким колом людей, проте потенційно може вийти на кожного. Інформаційні технології допомагають долати багато з фізичних перешкод для комунікації (віддаленість, недолік часу), підвищують можливість учасників комунікації довести до інших і обґрунтувати свою точку зору. Але, в той же час, існує і негативний вплив інформаційних технологій на комунікаційне середовище, яке полягає у тому, що руйнується міжособова комунікація і співтовариства, засновані на безпосередньому міжособовому спілкуванні. Людина, проводить багато часу в кіберпросторі, відвикає від реальної дійсності і починає боятися безпосереднього спілкування з собі подібними. Під впливом розвитку інформаційних технологій індивідуалізація суспільства приводить до швидкої легітимації соціальної самоти, до виникнення так званої «інтерактивної» самоти, специфіка якої полягає у витісненні живих соціальних контактів віртуальними.

Таким чином, інтеркультурну комунікацію можна розглядати як наслідок і, водночас, як один з вирішальних факторів якості сучасних практик, зокрема дозвіллевих. І саме сфера дозвілля, як сфера вільного вибору та реалізації особистих бажань, є простором де відбувається інтенсифікація інтеркультурної комунікації. Інтеркультурна комунікація як діяльність передбачає взаємодію представників різних культур в процесі

сумісної професійної діяльності в багатьох сферах дозвілля. Інтеркультурна комунікація як умова та організаційний принцип може використовуватися при рекламній та виставочній діяльності, при розробці туристичного продукту, в діяльності дозвіллевих центрів, торгівельно-розважальних комплексів та багатьох інших формах дозвілля.

Література

1. Габермас Ю. Комунікативна дія і дискурс - дві форми повсякденної комунікації. Пер. з німецької // Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. - К.:Либідь, 1996.
2. Вальденфельс Б. Топографія чужого: студії до феноменології чужого [Текст]/ Б. Вальденфельс - К.: ППС-2002, 2004 – 206 с.
3. Култаєва М. Д. Інтеркультурний діалог у сучасних дидактичних і виховних практиках // Збірник матеріалів. Міжнар. наук.-практ. конфер. «Міжнародні комунікації та толерантність в освіті». – К. Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – С. 27-33.
4. Козеллек Райнгарт. Часові пласти. Дослідження з теорії історії [Текст]: Пер. з нім / Райнгарт Козеллек. – К.:ДУХ І ЛІТЕРА, 2006. - 436 с.
5. Лях С.В. Формування соціокультурних орієнтацій особистості засобами масової комунікації.// Цивілізація на роздоріжжі: пошуки філософсько-світоглядних орієнтирів. - Зб. статей. - Вип. 2. - К.:Заповіт, 1998. - с.42-43.
6. Еліас Н. Процес цивілізації: соціогенетичні і психогенетичні дослідження [Текст] / Норберт Еліас К.: Либідь.- 2003. – 669 с.
7. Brooks D. Bobos in Paradise.- N.Y., 2000.
8. Dickkopp Karl-Heinz. Aspekte einer., 2002.
9. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge University Press. 1995. P. 223

**Бойко Ольга. Досуг как пространство интенсификации
интеркультурной коммуникации.**

В статье рассматриваются такие понятия как «межкультурная коммуникация», «интеркультурная коммуникация». Показана роль интеркультурной коммуникации в современном мире. Акцентировано внимание на том, что интеркультурная коммуникация влияет на бюджет времени индивида, и досуг становится пространством интенсификации интеркультурной коммуникации.

Ключевые слова: досуг, межкультурная коммуникация, интеркультурная коммуникация.

**Boyko Olga. Leisure as space of intensification of intercultural
communication.**

In the article such concept are examined as «intercultural communication». The role of intercultural communication is rotined in the modern world. Attention is accented on that in the modern world intercultural communication influences on the budget of time of individual, and leisure becomes space of intensification of intercultural communication.

Key words: leisure, intercultural communication.

Бойко, О.П. Дозвілля як простір інтенсифікації інтеркультурної комунікації [Текст] / О.П. Бойко // Людинознавчі студії: збірник наукових праць. – Дрогобич: ДДПУ, 2010. – Вип. 22. – С. 160-170.